

Sopimustyökalu

Työperäisen hyväksikäytön ehkäisemisen huomioiminen sopimuksissa

Tutkimukset ovat osoittaneet, että vaikka kaikki näyttäisi olevan kunnossa paperilla, laillisten yritysraakenteiden taakse voi kätkeytyä hyväksikäyttöä. Tämän työkalun avulla yrityksesi voi ehkäistä työperäistä hyväksikäyttöä ja havainnollistaa yrityksen arvoja sen työntekijöille ja sidosryhmille vahvistamalla rekrytointimenettelyitä ja työsopimuksia esimerkiksi rajoittamalla alihankinnan ketjuttamista. Muita tehokkaita keinoja ovat esimerkiksi vain lakia noudattavien ja rekisteröityjen rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyritysten käyttäminen, ilmoituskanavien perustaminen epäiltyjä väärinkäytöksiä varten ja nimenomaisesti työperäisen hyväksikäytön riskejä koskevien sopimusehtojen laatiminen. Tämä työkalu on tarkoitettu proaktiivisille arvoistaan välittävälle yrityksille, jotka haluavat mennä askeleen pidemmälle työn eettisiä puolia huomioimissaan.

Suomessa tilaajavastuulaki velvoittaa tilaajaa hankkimaan ennen sopimuksen tekemistä selvityksen työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista. Yksityiskohtaisempaa tietoa halutessaan, tilaajan tulee kirjata sopimukseen oikeus saada selvityksiä tarpeen vaatiessa. Tilaajavastuulaki koskee myös vain yhtä porrasta alempana olevaa sopimuskumppania, mutta vastuulliset yritykset voivat ulottaa selvitysvelvollisuuden myös pidemmälle. Tilaajavastuun selvitysvelvollisuus koskee myös ulkomaisia yrityksiä silloin kun työskentely tapahtuu Suomessa. Ulkomaisella yrityksillä voi olla myös y-tunnus Suomessa, tällöin veronmaksuselvitys täytyy hankkia myös Suomesta.

Osa julkaisua Lietonen, A., Jokinen, A. & Ollus, N. (2020): Navigoi kohti vastuullista toimitusketjua. Työkalupakki yrityksille työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi. Helsinki: HEUNI.

Koko julkaisu on saatavissa [täällä](#).

Vaihe 1: Tarkista, toimiiko yrityksesi käyttämä toimittaja/urakoitsija/toimisto laillisesti (esim. onko se rekisteröity asianmukaisesti julkisiin rekistereihin) ja pyydä/hanki esim. julkisista rekistereistä tai kirjallisina lausuntoina todisteet siitä, ettei yritys ole syytettynä rikoksesta. Kaikki selvitykset (tilaajavastuun velvoittamat sekä yrityksen itse vaatimat) tulisi hankkia ennen sopimuksen tekemistä. Vinkki: Sisällytä käännättämisvelvollisuus tilaajan ja sopimuskumppanin välisiin sopimuksiin, jotta lähtömaasta saatavien selvitysten sisältö on ymmärrettävää. Jos työsuojeluviranomainen on tarkastanut yrityksen toimintaa, tarkastuksista voi pyytää raportit. Keskeneräiset rikostutkinnat eivät ole julkista tietoa. Ulkomaisten yritysten tietojen selvitysvelvollisuus on Suomessa yhtä laaja kuin kotimaisten.

Vaihe 2: Määrittele yrityksellenne toimittajien ja alihankkijoiden valintaa koskevat periaatteet strategia työkalun avulla s. 32. Varmista, että sopimuskumppanien ja toimittajien velvollisuudet on määritelty kirjallisessa sopimuksessa. Päätä, saavatko yrityksesi alihankkijat käyttää omia alihankkijoitaan. Jos se sallitaan, määrittele tällaisilta sopimuksilta edellytettävät kirjalliset ehdot. Pitäisikö alihankkijat hyväksyttävä yritykselläsi etukäteen? Tulisiko alihankinnan kaikilla tasoilla soveltaa samoja työehtoja? Kuinka aiot valvoa alihankkijoitanne ja heidän mahdollisia alihankkijoitaan?

Vaihe 3: Laadi strategia kirjalliseen muotoon ja siirrä se käytäntöön harmitsemalla vakioehtojen käyttöä alihankkijoiden ja muiden kumppanien kanssa tehtävissä sopimuksissa. Alla on lueteltu alueita ja mahdollisia toimenpiteitä, joilla yrityksesi voi vähentää työperäisen hyväksikäytön riskiä toimitus- ja alihankintaketjuissaan. Niiden tarkoitus on rohkaista yrityksiä ennaltaehkäisevään toimintaan, mutta mahdollisista toimenpiteistä on keskusteltava etukäteen yrityksesi juristien kanssa. Liikekumppaneiden ja alihankkijoiden kanssa tehtävien sopimusten tarvittava tarkkuus riippuu myös yrityksesi toimialasta ja koosta.

Huom: *Yritys on itse vastuussa siitä, että ehdot ovat esimerkiksi tilaajavastuulain, liikesalaisuutta ja henkilötietojen suojaa koskevan kansallisen sääntelyn mukaisia. FLOW-julkaisussa "Normative Framework Guide" on esimerkkejä sopimusehdoista ja lisäinformaatiota GDPR-sääntöjen tulkitsemisesta tämän tyyppisiä sopimuksia luodessa. Lyhyesti sanottuna, jotta voidaan turvata pääsy henkilötietoihin GDPR-direktiivin mukaisesti, on suositeltavaa, että tilaaja ja hänen sopimuskumppaninsa hankkivat kirjalliset suostumukset rekisteröidyiltä henkilöiltä. Kirjallisten lupien puuttuessa dokumentaatio tulisi vaatia toimitettavaksi sen anonymisoinnin jälkeen.*

Julkaistu EU-rahoitteisessa hankkeessa "FLOW. Flows of illicit funds and victims of human trafficking: uncovering the complexities". Hankkeen on rahoittanut Euroopan unionin sisäisen turvallisuuden rahasto, joka koskee poliisiyh-teistyötä, rikollisuuden ehkäisemistä ja torjumista sekä kriisinhallintaa (ISF-P). Julkaisussa esitetyt näkemykset ovat sen kirjoittajien eivätkä välttämättä edusta Euroopan komission virallista kantaa.

Sopimuksissa huomioitavia asioita:

- Tee selväksi, että yrityksellä on nollatoleranssi työperäiseen hyväksikäyttöön tai ihmiskauppaan liittyen.
- Varmista, ettei urakoitsija ole käynnissä olevan rikosjutun osapuoli tai ettei sitä ole tuomittu rikoksista.
- Velvoita urakoitsijoita tutustumaan yrityksesi työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan vastaiseen strategiaan.
- Velvoita urakoitsijoita kertomaan omille työntekijöilleen ja ulkomaisten alihankkijoidensa työntekijöille työntekijän oikeuksista ja velvollisuuksista työntekomaassa. Tiedot on annettava työntekijöiden puhumalla kielellä. Varmista tietojen paikkansapitävyys pyytämällä urakoitsijaa lähettämään yrityksellesi kopio oikeuksien ja velvollisuuksien esittelystä (muistakaa, että lähetetty kopio voi olla tekaistu, eikä tämä toimenpide yksin takaa, ettei yhtiö rikkoisi työntekijöiden oikeuksia).
- Velvoita yrityksesi sopimuskumppaneita varmistamaan, että heidän (ja heidän alihankkijoidensa) työntekijöillä on tarvittavat työluvat ja että työntekijöiden työolosuhteet ja palkka vastaavat paikallisten työmarkkinoiden tasoa.
- Pidä huolta siitä, etteivät rekryointitoimistot/alihankkijat veloita lähetetyiltä tai määräaikaisilta työntekijöiltä rekryointipalkkioita.
- Vaadi urakoitsijaa huolehtimaan siitä, että sen käyttämät alihankkijat täyttävät samat vaatimukset ja velvoitteet kuin urakoitsijakin.
- Vaadi urakoitsijaa valvomaan sekä omaa toimintaansa että alihankkijoidensa toimintaa.
- Velvoita sopimuskumppaneitanne korjaamaan alihankintaketjuissaan mahdollisesti esiintyvät sopimusrikkomukset välittömästi siten, ettei väärinkäytösten oikaisusta aiheudu työntekijöille ylimääräistä taakkaa. Sopimuskumppanin tulee lisäksi varmistaa, että työntekijät saavat ne korvaukset ja saavat mahdollisuuden käyttää niitä oikeussuojakeinoja, joihin he ovat oikeutettuja.
- Sovi, että yritykselläsi on oikeus tarkastaa milloin tahansa urakoitsijan tiedoista/asiakirjoista, kuten palkkakuiteista ja työvuorolistoista, että urakoitsija on täyttänyt siihen kohdistuvat vaatimukset ja suorittanut veloitteensa.
- Sovi, että yritykselläsi on oikeus haastatella sopimuskumppanin tai sen alihankkijoiden työmaiden työntekijöitä heidän työolosuhteistaan ilman ennakkovaroitusta.
- Sovi, että yritykselläsi on oikeus vahvistaa, että urakoitsija noudattaa toimittajien toimintaohjeita tekemällä tarkastuksia/työpaikka-arviointeja/auditointeja urakoitsijan toimitiloissa ja/tai työmaalla. Kirjaa sopimukseen, että auditoinnin voi suorittaa myös riippumaton ulkopuolinen taho yrityksesi puolesta. Huolehdi lisäksi siitä, ettei sopimuskumppani voi vaatia ulkopuolista auditointia allekirjoittamaan sellaista salassapitosopimusta, joka vesittäisi koko auditoinnin rajaamalla pois oikeuden raportoida löydöksistään yrityksellesi.
- Sisällytä sopimukseen lauseke sopimuksen välittömästä irtisanomisesta vakavien sopimusrikkomusten tapauksessa. Lievempien rikkomusten kohdalla sopimuskumppanin voi antaa korjata epäkohdat sovitun ajan kuluessa. Jos tilanne ei korjaannu ja kumppani rikkoo sopimusta systemaattisesti ja tahallisesti, sopimus voidaan irtisanoa välittömästi. Ennen sopimuksen irtisanomista on tärkeää harkita toimen vaikutuksia mahdollisiin hyväksikäytön uhreihin. Pyri varmistamaan, ettei hyväksikäyttö jatku muualla tai toisessa muodossa sopimuksen purkamisen jälkeen.

Vaihe 4: Laadi selkeä strategia mahdollisten sopimusrikkomusten varalle. Käy läpi mahdollisia tilanteita, joissa joko yrityksesi tai sen toimitusketjun henkilöstö tai viranomaiset havaitsevat sopimusrikkomuksen/hyväksikäyttöä. Varmista, että yritykselläsi on kyky reagoida nopeasti sopimusrikkomukseen. Työoikeuden rikkomukset eivät ole rikosoikeuden alaisia, mutta vakavat työperäiseen hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan liittyvät teot ovat rikoksia, joista voidaan tuomita vankeusrangaistus. Ihmiskaupan uhrit kärsivät usein vakavista seurauksista, ja heillä on oikeus julkisin varoin maksettuihin erikoistuneisiin tukipalveluihin. Uhrien oikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että yrityksellä on selkeä strategia, miten reagoida hyväksikäyttötilanteita kohdatessa.

Sanktiot työr rikoksista ovat pieniä, joten työperäinen hyväksikäyttö on melko riskitöntä ja taloudellisesti erittäin tuottoisaa. Jotkut yritykset ovat kehittäneet omat seuraamusmallinsa harmaan talouden torjumiseksi ja työntekijöiden oikeuksien puolustamiseksi.

Hyvä käytäntö Suomesta: sanktiot harmaan talouden torjumiseksi

Senaatti-kiinteistöt on hyvä esimerkki toimijasta, joka asettaa toimittajille normaalia tiukempia vaatimuksia esimerkiksi koskien urakoiden ketjuttamista. Senaatin talousrikollisuuden torjuntaan liittyvät ohjeet kattavat niin rakennus- ja kunnossapitohankkeet kuin palveluhankinnat ja ylläpidon. Ohjeiden mukaan toimittajan tulee toimittaa esimerkiksi selvitykset myös kaikista toimittajan alihankintaketjuun kuuluvista alihankkijoista ja se saa käyttää vain tilaajan etukäteen kirjallisesti hyväksymiä alihankkijoita. Kaikkien työmaalla olevien perehdytys tulee hoitaa sellaisella kielellä, että asia varmasti ymmärretään.

Toimintaohjeisiin on sisällytetty myös sanktioita harmaan talouden torjumiseksi. Puutteista tai laiminlyönneistä voidaan määrätä toimittajille sakko, esimerkiksi jos alihankkijaa ei ole hyväksytetty. Sakko voi olla jopa 10 000 euroa.

Lisälukemista ja hyödyllisiä linkkejä:

HEUNI:n opas yrityksille ja työnantajille riskienhallintaan erityisesti alihankintaketjuissa: <https://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries88aopasyrityksillejatyonantajilleriskienhallintaanerityisestialihankintaketjussa.html>

Handbook on Business and Human Rights for Legal Practitioners (Liiketoiminta ja ihmisoikeudet, juristin käsikirja; 2018): <https://rm.coe.int/business-and-human-rights-a-handbook-of-legal-practitioners/168092323f>

ILO Combating Forced Labour: A Handbook for Employers and Businesses (Pakkotyön torjunta: työnantajan ja yrityksen käsikirja): https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_101171.pdf

Ohjeistus ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytointiin ja palkkaamiseen liittyvien väärinkäytösten ja työperäisen ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi: <https://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseriesno.79.ohjeistusulkomaalaistentyontekijoidenrekrytointiinjalpalkkaamiseenliittyvienvaarinkaytostenjatyoperaisenihmiskaupanennaltaehkaimiseksi.html>

OECD:n asianmukaisen huolellisuuden ohjeet vastuulliseen liiketoimintaan: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161430/TEM_opaat_5_2019_OECDn_asianmukaisen_huolellisuuden_ohjeet_04032019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tilaajavastuulaki <https://www.vastuugroup.fi/fi-fi/tilaajavastuulaki>

